

BERTÓK LÁSZLÓ

Már minden arrébb volt

KÖZELÍTÉSEK

1.

Mikor és hogyan jutott el odáig, hogy valódi és hamis, igazság és hazugság, színvonal és kókler mutatvány, hogy a világot a két végén tartó oszlopsor összekeveredett benne, azaz hogy mintha szándékosan összekeverte volna a kettőt, s hogy azóta is összekeverné, tehát végképp az ördög oldalára állt, s miközben újra meg újra az isteni oszlopok közül dugja ki a fejét, mulattatja, tartja fogva a publikumot, a másik oldal fényesedik, növekszik, erősödik benne, a gúnyos kacaj, a buta fölény, hogy nos, ha ez kell nektek, vigyétek, egyétek, örvendeztetek, hisz tudjátok, ki vagyok, él még bennetek a kép arról a tiszta, kicsit esetlen, tehetséges és erős ifjúról, aki egyszer meghódított benneteket a játékaival, a személyiségével, a látszattal, hogy ugyanolyan, mint ti, és mégis óriási, s hogy benne maradtok mindörökké, nos, hol lehetett a holtpon, amin átfordulva egyszer csak úgy érezte, hogy az orrotoknál fogva vezethet benneteket, s hogy akkor miért ne vezessen, hogy barmok vagytok, s neki az a jó, ha azok is maradtok, tehát egyétek csak, zabáljátok a szecsát, az akármit; amit elétek rak, ha nem ébred föl bennetek az állat, akit emberi rafinériákkal lehet csapni, de akit sohasem lehet emberré butítani?

2.

Filmen látta. Tévében. Rezervátum valahol Afrikában. Mindenféle állatok. Bölénycsorda körül hiénafalka (nyolc-tíz hiéna) szaladgál, ólálkodik. „Keresik az öreg, legyengült egyedét” – magyarázza valaki. Figyelik, próbálják ki-rekeszteni a csordából. S egyszer csak ott áll. Egyedül. Rohannak feléje, futni kezd. Szinte egyszerre érik utol, vetik rá magukat a hátuljára. A lábaira, a farára, az oldalára. Harapják, tépik, marják, csüngnek rajta, de szalad, de lépeget. Aztán a hátsó lábaira rogyik, de az elsőkön áll még. Nyújtja, tartja föl a fejét. Néz. Bele a pofádba. Két nagy szem, vibrálnak mint messzi, együtt-álló csillagok. Folyik a nyála. De lehet, hogy nem. A könnye? A vadállatok megősrülnek a vértől, az élelemtől, a győzelemtől, egymás elől vinnék, viszik el, nyelnék be rögtön az egészet. Ha az egyiknek sikerül nagyobb részt kiszakítania, rohan vele, de szalad mellette a másik is, kapkod feléje, venné el tőle. Olyan gyorsan történik, hogy a beleit húzzák már, amikor lassan leejti a fejét. Az elejével még mindig nem foglalkoznak. Szemtől szemben nehezebb? Hátral vannak a jobb

falatok? Vált a kamera. Keselyűk csapnak le a szétcincált darabokra. Föltűnik két oroslán is, akik állítólag dögöt (másik állat által elejtett állatot) nem esznek. Most igen. Aztán már csak a keselyűk. Annyian vannak, beborítják a képet. Még mindig jönnek, akad, amelyiknek semmi sem jut. Ha ilyen mafla, legközelebb őt eszik meg. A szpíker a táplálék-láncot emlegeti. S hogy már azal is mennyi baj van...

3.

Semmit sem akart, csak megismerni meghatározni (tisztázni?) a helyzetet. Az éppen való helyzetet, s a saját helyét, szerepét benne. Nem uralkodni rajta, befolyásolni, megváltoztatni, csak a méreteihez, a jelentőségéhez, a lehetőségeihez képest tudni, hogy mi is ez, miért van, merre mozog, mi várható. De a következő pillanatban már minden arrébb volt, a mérőeszközök, amelyekre az előbb még megesküdött, elbizonytalanodtak, és sehol sem volt a hivatal, egyetlen ember sem volt, aki hitelesíthette volna őket, azazhogy, akinek a hitelességében megbízott volna. Ráadásul kiderült, hogy mindenki, a többi ember is külön-külön meg akarja határozni, sőt, meg is határozza ugyanazt a helyzetet, s hogy az eszközei, az érzékei, az okai, a szándékai és az eredményei mindenkinek mások, még azokéi is, akik, összefogtak egymással, bandáztak, pártoskodtak, hatalomra törekedtek és jutottak, azok is csak megalkuvások árán vagy időlegesen horzsolódtak össze, állították ugyanazt. Rá kellett döbbsennie, hogy egyedül maradt, s magának kell eldöntenie, hogy egy centi tényleg egy centi-e, s hogy mekkorák a közök, át tud-e jutni rajtuk, s hogy elég-e a megmaradáshoz, a közérzetéhez, ha nézegeti, méregeti, följegyzi, kimondja a látványt és az eseményt, vagy valahol mégiscsak be kell avatkoznia.

4.

Itt vannak ezek a tégelyek (dobozok?). Egyikből kiveszi, másikba beleteszi. Mindegyikbe jut, némelyikbe ugyanabból. Meg lehet számolni, oda lehet vágni őket a falhoz. Mosogatni, törölgetni, nézegetni lehet őket. Valaha tele voltak, ragyogtak, vitték, utánozták őket. Ki kellene mondani végre, hogy mik is valójában, s hogy mi volt bennük, de csak hozzávetőlegesen lehetne, nem érdemes. Megfog kettőt, egyiket a bal kezébe, másikat a jobb kezébe veszi. Jó lenne, ha volna itt valaki, aki segítene eldönteni, hogy akkor melyiket. Melyiket töltsé csordultig, mert annyi nincs, hogy mindkettőt... „Hogy milyen vagy, hogy olyan vagy-e, amilyennek lenned kéne, az akkor érdekes csak, ha más is van, mások is vannak. A világot a különbözőségekből fakadó feszültségek, erők tartják össze, taszítják arrébb, tágítják, mélyítik, amíg szét nem robban vagy el nem jut a telítettségek állapotába megint... Okoztál már egy-két meglepe-

tést” – mondta neki fiatal barátja, amikor még ennél is nehezebb helyzetben, rosszabb állapotban volt, s az akkor nagyon jól jött, sokat segített a választásban. Annál is inkább, mert nem tételezte föl az ifjúról, hogy ilyeneket tud mondani. Talán az a baj, hogy negyven éves kora után nemigen köt az ember barátságokat. Nem tud kötni. S hogy a régieket is tönkreteszi, elvacakolja, elveszejtí. Belemerevedik, beleszárad valami tokba, keretbe, tégelybe, s ott marad. S nem csak az, hogy attól kezdve mindenki ott látja, úgy látja, véglegesnek látja, hanem hogy ő maga is elfogadja ezt, s úgy érzi, képtelen a változtatásra.

5.

Az lett az ijesztő, hogy villogtak, röpködtek benne a gondolatok, a jobb-nál-jobb ötletek, mintha állna a vízben, s szebbnél-szebb halak úszkálnának a lába körül, a lábai között, s megfeszülne, összpontosítana, odakapna, de még a farkát sem tudná elcsípni egyiknek sem; mintha este, amikor a nyitott ablakon át hirtelen tele lesz szűnyoggal a szoba, s futkos, ugrál a bútorok között, csapkodja a levegőt, a falat, s el-elkap egyet-egyet, véres lesz a keze, de a többi ugyanúgy támad tovább; mintha folyton abbahagyná tehát, mert nevetséges, mert semmi értelme, mert valami hatékonyabb, okosabb eszköz, szer, helyzet után kellene néznie, olyasmit kellene cselekednie, amiben sikerélménye lehet, olyan helyet és időt keresnie, ahol és amikor egyetlen dologra koncentrál, s ha az az egy a kudarc, akkor azt csapni agyon, azt teríteni ki, s azt kezdeni el a végénél kibogozni, lemérni, elemezni, s szálanként és centikként odarakni a leginkább szemmel tartható pontra, melléje meg, amit gondol róla, hogy a következő lépést legyen honnan elkezdenie; mintha lehetne tudni, mi lesz, ha végre arébb megy.

6.

Már szerdán az az érzése, hogy vasárnap van. Húzza, pörgeti, mozgatja a megfoghatatlan, s mintha a hetedik nap akkora gödör volna, hogy ott még döccen egyet. Mintha akkor lelassulna, el lehetne kapni a parti korlátot, fát, valakinek a kinyújtott kezét. Mintha, ahogy mennek az évek, futnak, süvítenek el az évek, egyre fontosabbá válna az ünnep, amire előre gondolni, készülődni lehet, ahol mint a holtponton, megáll egy pillanatra minden, s ha aztán átfordul is, önfeledtebb az érzés, nagyobb a kábulat, gyűlik az erő a következő vasárnapig. Ó, hogy gyűlölte a hivatalos ünnepeket, a csinnadrattát, a pöffeszkedést, a demagóg dumákat, vezércikkeket, hazugságokat, s a körítést, a masszát, a gombócot, ami mindig megakadt a torkán, s úgy megfeküdt a gyomrát, hogy már a személyes ünnepektől is viszolygott, azokat is csak tessék-lássék élte meg, s a vasárnapok is egybefolytak a hétköznappal. Mi történhetett? Most sem ünnepel, a vasárnap szinte ugyanúgy telik el, mint a többi nap. Any-

nyira fölgyorsult volna, hogy egy hét egy napnak tűnik? Elvesztette az idő-érzékét? Valami nem stimmel. Több figyelmet az ünnepekre!... S arra, hogy kedd után szerda, szerda után csütörtök következik.

7.

Kérem, ez itt többnyire kicsi köz, rés, hasadék, meder, amelyben a víz a magasabb helyről az alacsonyabbra lefolyik, sőt, maga a víz is, aminek semmi célja, csak ott van, oda esett, fakadt, s viszi a gravitáció, hogy összekösse a fentit a lentivel, az eget a földdel, s hogy tükrözze a napfényt és a felhőt, a pillanatot, amelyben oda-vissza minden benne van. Aki itt kiadja magát, fölfedi a tehetetlenkedését, öregedése titkait, azt képzeletben, hogy csoportos foglalkozáson vesz részt, hogy hasonlók között ül, akik maguk is mind elmondják majd, kitarulkoznak, s hogy tehát ami itt olvasható, hallható, az nekik és a pszichológusnak szól, aki ugyancsak jelen van. Az a jó, ha róla közben teljesen elfeledkeznek, sőt, ha a többieket is levegőnek nézi, ha nem lát és nem hall senkit közben, csak beszél, mondja a magáét. Nem akar megfelelni, nincs szó produkcióról, önmagával szeretne egyenesbe kerülni a legalsó szinten, ahová és ahol minden leesik, elporlad, beivódik, előről kezd. Ha azt mondja, hogy semmit sem követett el, csak hirtelen itt találta magát, nem hisznek neki. Ha kunsztos, bezárkózik, rébuszokban, képekben, versekben beszél, elfordulnak tőle. Megpróbál egyszerűen, világosan fogalmazni. Érzésekről, hangulatokról, közéletésekről, távolításokról hírt adni.

8.

Feszül, tele van a bőre, mint a homokzsák. Vízrel, vérrel, zsírral, fehérjével, sókkal, savakkal, szerves és szervetlen anyagokkal. Úgy érzi, több nem férne már bele, s nehezülni, nyomkodni egyre mélyebbre, pukkadna szét, de csak átcikázik rajta a gondolat, mint láthatatlan részecske a mindenségben, áram a dróton, s teszi még merevebbé, véglegesebbé, már-már mozdíthatatlanná. „Mögérzi a bika, möllik tehén folat” – ez, a gyerekkorában hallott közmondás jut eszébe, valószínű magyarázataként a nyomasztó helyzetnek, s hogy önmaga tette olyanná önmagát, amilyen, hogy sugárzik belőle a kihívás. Hát ne csodálkozzék, s főleg ne sajnáltassa magát, hanem bújjon ki a bőréből, kösse föl magát, várja be a fájdalmas és lassú elmúlást, egyenes következményét annak, hogy megszedítette a pillanatot, a bőség, a siker, s elvesztette a mértéket, a tájékozódó képességét, a kicsiny, de biztos földet a lába alól, s hogy azóta a súlya, a lendülete, a tehetetlensége viszi. S legfeljebb azon gondolkozzon el, hogy az idézett közmondást érti-e valaki, s azon, hogy ha egyszer érzelmeket és indulatokat gerjesztett, akkor nem az-e a leghelyesebb, ha szétrakja a lábait, megfeszíti magát, s vár, hogy történik-e valami.

9.

Most csak fölírja magának, amit az előbb hallott, hogy a legújabb statisztika szerint, amelyben a Szovjetunió utáni Oroszország adatai is benne vannak („már onnan is adnak ki adatokat”), hogy a világon az öngyilkosok sorát a finnugor népek vezetik, első helyen, persze, a magyarok állnak, másodikon a finnek, harmadikon a szibériai (uráli?) kicsik, talán a marik vagy a hantik, s hogy azt mondja a tudós, hogy mintegy négyezer évvel ezelőtt, amikor még mind együtt éltünk, éltek az ősök, tehát az első nagy szétszórattatás előtt, hogy akkor történt, kellett történnie valaminek, valami nagy bajnak, ijedelemnek, kényszernek, amiből a menekülésnek ezt az útját választották, s hogy közülük sokkal többen választották az önkéntes halált, mint más nációk közül, s ez a tetük, példájuk beépült a génekbe, apáról-fiúra öröklődött, s öröklődik ma is... s hogy talán, ha kutakodna valaki, meg is lehetne találni a felelős gént (ezt már nem is a tudós mondja), hiszen sorra találják meg a hol ezért, hol azért felelős géneket, megműtik, eltávolítják, kicserélik és kész, s hogy addig is lehetne valamit csinálni, például nem az amúgy is meglévő förtelmet és fájdalmat kellene folyton-folyvást fölfújni, föltupírozni, s ömlesztzeni be a médián keresztül a lakásokba, a lelkekbe, hogy reszketsetek, meneküljete, bűnösök vagytok, hanem arról beszélni többet, hogy hol a vészkiárat, hogy több vészkiárat van, s hogy nyitva van a kapu is.

10.

Azért a kudarc-élmény, az önpusztításba sodró elkeseredettség, kilátástalanság, kiüresedés, mert folyton olyasmit szeretne elérni, megcsinálni, legyőzni, amire nem képes, amit úgy tűnik, a másik könnyedén és tökéletesebben, gyorsabban és kizárólagosabban véghezvisz, vagyis nem ismeri önmagát, s újra meg újra át akarja ugrani a szakadékot, de beleesik, röpülni akar szárnyak nélkül, előlről akarja kezdeni a világ teremtését, abba üti bele az orrát, amihez semmi köze?... vagy azért csak, mert a kis dolgokat elnagyolja, nem figyel oda az illesztésekre, a mozgásokra, a másoknak fontos kapcsolatokra, a másik emberre, aki ugyanazt éli át, de valamivel több szorult beléje az alkalmazkodó képességéből, a megtartó erőből, vagy még annyi sem, de attól, hogy megszólítja, megérinti őt, hogy a szemébe mondja, amit gondol, attól megsokszorozódik, valami fogódzója, alibije lesz?... vagy azért, mert tényleg baj van a nagy pusztai lelkével, ami nem fér el sehogysem az emberi testben, mert olyan istenekre emlékezik, olyan titkokat cipel, amilyenekről a hegyi vagy a tengeri népek nem is álmodnak, s ez a lélek egyszer csak kikívánczik, ki kell engedni, mert magától nem képes kiszökni, mert valami ősi, keleti?, tudás, hit, babona? lapul a gének legalján, ahová ésszel leérni lehetetlen, ahonnan csak az ösztönök és a tétova, elbizonytalanító érzések érnek föl az agyáig?...

11.

Semmi, csak 1996 van, s elképzeli, hogy ezeregyszáz évvel ezelőtt, hatvan éves vénemberként valahogy ő is ideérkezett a Kárpát-medencébe. Etelközben ő mentette meg a menyét meg az unokáját, amikor a besenyők rájuk rontottak, s futott velük, ahogy tudott, amíg a fiával és a magyar sereggel nem találkoztak, de a nagy hegyen átkelni nem akart. Járt már ő itt a csapattal harmincháromöt éve, hol a morvák, hol a frankok hívására, jó legelők, vizek, halak, vadak, minden van errefelé, s szinte ingyen van, alig lakják, de a szíve, az emlékei, az ősei, mindene ott maradt, ahol az ifjúsága. A fia erőltette, az unokája beszélte rá, hogy ne temetkezzen el élve, s most itt van, a sátor körül tesz-vesz, az állatokra vigyáz, a szerszámot javítgatja, a gyereket segíti föl a lóra, halászni, vadászni tanítja, mesél neki a régi hazáról. Árpád vezér, Kusán vezér úgy döntöttek, hogy itt marad a nép, de lám, a csatározást nem képesek abbahagyni. A frank császár csak füttyent egyet, s vágtatnak Itáliába, Germániába, ki tudja, hová. Rettegnek tőlük, hozzák a zsákmányt, be lehet itt rendezkedni. Van, aki már a félig földbe vájt házát is megépítette, feltörte a ház körül a legelőt, elvetegetett. Még a nap is másképpen süt. Mintha egy nagy-nagy, vízbe hajított csillogó aranyérem volna. Jó sütkérezni alatta. A kincs, a kaland, az ismeretlen már nemigen érdekli. Az unokája, aki félnapi járóföldre elcsatangol, azokkal a gyerekekkel barátkozik, akik itt születtek, akiknek a szülei is itt. Talán tényleg jó lesz, talán az unokája unokája, meg annak az unokája is ebben a hazában él majd.

12.

Ha választania kellene, hogy mely három könyvet vigye magával egy lakatlan szigetre, akkor most Lao-ce Tao Te King-je és Marcus Aurélius Elmélkedései mellé Bodor Ádám Sinistra körzetét tenné a batyujába. A távcső, amelyikkel a messzeséget, s az ismert és az ismeretlen határa közötti ködöt is nézegetné, s megbecsülhetné, hogy a porszemnél körülbelül mennyivel kisebb, az a Tao Te King lenne. Az óra, amelyikhez az esze járását igazítaná, hogy a többi emberrel, közeliakkal és távoliakkal, okosokkal és ostobákkal, öregekkel és fiatalokkal, jókkal és rosszakkal a nap melyik szakában s mely helyen miképpen szóljon, viselkedjék, hogy a köz is hasznát lássa, s hogy a saját méltósága se szenvedjen kárt, ha egyszer visszatér majd ide, az Marcus Auréliusé lenne. A rengeteg, amiben haláláig élni fog már, akárhová megy, kiszolgáltatva a természet szeszélyeinek, közönyének, törvényeinek, s az emberi kiszolgáltatottságból fakadó félelemnek, butaságnak, erőszaknak, de ahol megkeresve és megtalálva a tisztásokat, közöket, nyílásokat, magaslatokat, elfogadva, de bele nem nyugodva meg lehet maradni, s álmodozni lehet a napfényes Balkánról, s ahon-

nan szerencsés esetben el is lehet jutni oda, az a Sinistra körzet lenne. Bár valószínű, az történe, ami mindig történni szokott, hogy még sohase olvasta el azokat a könyveket, amelyeket valahová, utazásra, üdülésre magával vitt. Bámulta inkább a plafont, a tájat, a vizet, az eget, a fákat, a madarakat meg a nőket.

Mi és a virágok

Mert hűségesek mindhalálig,
 sőt még egyedül a virágok,
 együttől a nővényi lét,
 velünk szemben, kik jövünk é megjünk.

Náljukunk szíves keresztjére
 gyönyörű dísznek elhelyesve,
 tépett fűszerként fölvezesve,
 mi elkallódunk, ők koratalálnak.

Téli m. 8. h. János